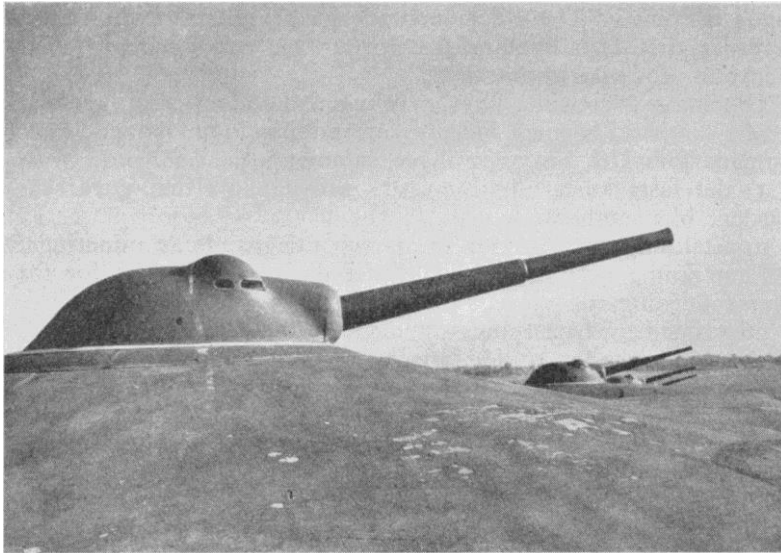

GÖTEBORGS KUSTARTILLERIFÖRSVAR UNDER BEREDSKAPEN

Genom 1926 års försvarsbeslut förlades dåvarande Älvsborgs fästning i materialreserv. Den sålunda nedlagda fästningen var belägen i direkt anslutning till Göta älvs mynning vid Rivöfjorden (jfr kartan på sid. 93). Kanonernas skottvidder voro — efter nutida begrepp — synnerligen anspråkslösa. Ammunitions-tillgången var starkt begränsad liksom projektilernas effekt. Pjäsernas skydd mot luftanfall var i flera fall obefintligt. Om stor för-utseende vittnade dock de kanoner, som voro uppställda i torn-lavettage, en uppställningsform, som även i våra dagar synes vara under alla förhållanden lämplig för fast uppställt artilleri. Strål-kastarnas ljuseffekt var en bråkdel av nutidens. Vissa försvarsanläggningar voro dock i fortifikatoriskt hänseende jämväl efter nutida mått synnerligen gediget utbyggda. På grund av de små skott-vidderna kunde fästningen dock icke ingripa mot ett artilleristiskt fjärrbombardemang av Göteborg. En spärr mot kuppföretag av Norgetyp utgjorde den likväl.

En strävan att möta en eventuell inkräktare från sjön redan utanför det yttersta havsbandet för att därigenom öka sjöstridskrafternas operationsfrihet i kustens närhet samt skydda Göteborgs stad för beskjutning från sjön, började göra sig gällande under 1930-talet. Förberedelser för utflyttning av vissa batterier hade också vidtagits före det andra världskrigets utbrott. Sålunda hade Kronan förvärvat vissa markområden i skärgården och där påbörjat fortifikatoriska arbeten för pjäsers uppställning. De för utflyttning avsedda pjäserna hade i och för modernisering fraktats till Bofors m.fl. platser. Moderniseringen, som huvudsakligen avsåg ökad skottvidd och i vissa fall ökat skydd åt pjäsbetjäningen, var endast till en mindre del genomförd, då krigsutbrottet 1939 krävde pjäsernas omedelbara återtransport till Göteborg. Den planerade moderniseringen fick sedermera genomföras successivt under krigets lugnare perioder.

För den i »materialreserv» försatta fästningen blev krigsutbrottet signalen till pånyttfödelse och en sjudande verksamhet på alla områden.

Kustartilleribatteri i torn

Behovet av kustartilleripersonal fylldes planenligt av ett detachement huvudsakligen ur Karlskrona kustartilleriregemente. I fästningens trupper ingingo vissa landstormsförband. Därtill kom stabspersonal ur armen, intendentur och läkare ur marinintendentur- resp. marinläkarkårerna samt civilanställda tjänstemän och arbetare.

De främsta omedelbara arbetsuppgifterna blevo dels att så fort som möjligt göra förbanden stridsberedda såväl med hänsyn till personal och materiel som ifråga om fortifikatoriska förbättrings- och förstärkningsåtgärder, dels att jämsides härmed genomföra den utbyggnad av försvaret, som redan tidigare påbörjats, en utbyggnad, som sedermera fick ökad omfattning under trycket av de under kriget gjorda erfarenheterna och som fick sin slutliga stadfästelse av 1942 års riksdag, genom den då antagna femårsplanen för förlagda fästningen.

Det är uppenbart, att svårigheterna voro både många och stora för den personal, som fick till uppgift att giva nytt liv åt den nedlagda fästningen. Den allvarsmättade bakgrunden krävde kraftiga åtgärder, fria från byråkratiska synpunkter och i många fall av starkt improvisatorisk karaktär.

Göteborgs kustartilleriförsvares utbyggnad under beredskapen och dess i samband härmed vidgade användning inom ramen för det samlade försvaret kan väsentligen sammanfattas i följande:

- 1) det fasta kustartilleriförsvarets utbyggnad i den yttre skärgården, bl.a. omfattande

- uppställning av batterier m.m. och utläggande av mineringar,
- förstärkning och utbyggnad av det direkta lv-skyddet för försvarsanordningarna samt
- utbyggnad av befästningssystemets närförsvar;

2) organiserandet av det fasta kustartilleriets utnyttjande i och för stöd av egna stridskrafter inom Göteborg fo; samt uppsättande av tungt rörligt kustartilleri.

Militära sekretesskäl förhindra givetvis ett detaljerat klarläggande av vad som i olika avseenden utförts för försvarets förstärkande. Följande bör emellertid i detta sammanhang kunna nämnas.

I den mån förflyttning av inom kustartilleriförsvaret förut befintlig materiel till den yttre skärgården var avsedd att ske, var denna i väsentliga stycken genomförd till midsommaren 1941. De stränga vintrarna under denna tid försvårade de fortifikatoriska arbetena och påverkade också transportmöjligheterna genom skärgården. Väsentliga tyngder — upp till omkring 55 ton — skulle förflyttas från fastlandet ut till de i allmänhet starkt kuperade öarna. Lättare gods kunde gå med bilar över isen, men då det gällde denna tyngre materiel, var isens bärkraft ej tillräckligt beständig. Om sålunda omgrupperingen av den tyngre materielen och de fortifikatoriska arbetena i anslutning därtill tog avsevärd tid, gavs även exempel på provisoriska förstärkningsåtgärder, för vilkas genomförande endast krävdes några dygn. Ett stort antal lätta pjäser avsedda för fast uppställning tillfördes sålunda kustartilleriförsvaret vid ett särskilt kritiskt skede i krigets början. Provisoriska bröstvärn ordnades med sandsäckar och som ammunitionsupplag fick någon lämplig bergsskreda med lätt täckning tjäna. De på detta sätt på flera olika platser utbyggda batterierna improviserades inom följande tidsrymder från det order därom meddelats: 40 % inom 3 dygn, 30 % inom 4 dygn, 25 % inom 5 dygn och 5 % under det 6. dygnet. Först sedan pjäserna gjorts provisoriskt skjutbara, vidtogos åtgärder för anläggningarnas »permanentning».

Ytterligare väsentlig förstärkning av de fasta försvarsanläggningarna tillfördes kustartilleriförsvaret under år 1941 och kunde tagas i bruk tidigt på våren 1942.

Det under kriget alltmera ökade lufthotet krävde fortlöpande motåtgärder, vilka främst togo sikte på befästningarnas närförsvär mot bombanfall m.m. av fientliga flygstridskrafter. Visst luftvärn tillfördes kustartilleriförsvaret omedelbart vid beredskapens början och blev under krigsåren avsevärt förstärkt. Stor vikt lades emellertid även vid de rent defensiva skyddsåtgärderna. Hit höra framförallt fortifikatoriska anordningar för skydd av personal, viktig materiel och livsviktiga förnödenheter och funktioner i form av fullträffsäkra eller i vissa fall splittersäkra skyddsrum. Den bohuslänska graniten har härvid kommit väl till pass. Genom omsorgsfull maskering har man vidare sökt utplåna direkta riktpunkter för bombfällning mot punktmål. Genom skenanläggningar dragas eventuella bombanfall från de verkliga målen.

Många gånger hava i olika sammanhang framhållits de ökade riskerna för anfall i kustartilleriförsvarets rygg, särskilt när goda luftlandsättningsmöjligheter här finnas. I vårt fall kan ett sådant anfall innebära, att Göteborgs hamn behärskas av den anfallande. Men det innebär icke — så länge skärgården försvaras — fritt tillträde utifrån till hamnen. Och hamnen behövs för ilandföring av tyngre materiel, drivmedel och förnödenheter i stor skala. För att belysa detta senare påstående med ett exempel från modern tid må här nämnas de allierades landstigning i norra Frankrike i samband med öppnandet av andra fronten. Det allierade högkvarteret valde — trots överlägsenhet i luften och till sjöss — att göra landstigningen vid sidan av de stora hamnstäderna, där tyskarna koncentrerat sitt kustartilleri. De väsentliga olägenheter ur framför allt underhållssynpunkt som en landstigning på öppen kust medför, sökte man begränsa genom att på franska kusten anlägga en gigantisk, konstgjord hamn, den s. k. »Port Winston». Hamnen utgjordes av vågbrytare och pirar för urlastning och var helt flytande på stora betongkasuner, de största på 6.000 ton med dimensionerna 18 x 18 x 60 m. Hela konstruktionen lär ha krävt, oavsett arbetet med överföringen och förankringen vid kusten, inte mindre än 5,5 miljoner vid denna tidpunkt helt säkert mycket dyrbara dagsverken.

Det är sålunda av den största betydelse, att skärgårdsförsvaret

Tung rörlig kustartillerikanon i omaskerad övningsställning

har uthållighet, även i det fall att förbindelserna med fastlandet bliva avbrutna. Härför erfordras för det första att ett försvar av skärgården på befästningssystemets grund måste kunna ordnas åt alla håll, även om sålunda anfallet insattes inifrån fastlandet, från i skärgården direkt luftlandsatta trupper, vilka dock på grund av föreliggande luftlandsättningsmöjligheter härstäd6 måste bli starkt begränsade, eller från sjön eller från alla dessa håll samtidigt. Utbyggnaden av befästningssystemets försvar med hänsyn till an-givna omständigheter har varit mycket omfattande. Men härutöver erfordras, att i skärgården grupperade stridskrafter måste kunna vara självförsörjande under avsevärd tidrymd. Skärgården måste fördenskull uppladdas med ammunition, livsförnödenheter, drivmedel m.m., förvarade i ur skyddspunkt lämpliga lokaler. Allt detta har krävt noggrann planering och i många stycken omfattande åtgärder.

Kustartilleriets långskjutande batterier hava som bekant sin främsta uppgift att bekämpa sjömål. I synnerhet gäller detta för i skärgård uppställda batterier. Emellertid kunna sådana lägen uppstå, då försvarets samlade kraft måste vändas mot fastlandet innanför skärgården. Den möjlighet till vertikal omfattning som de luftburna trupperna medför och användningen av modern landstigningsmateriel, vilken underlättar landsättning på öppen kust vid sidan om de av kustartilleriet försvarade hamnarna, ha ökat riskerna för anfall i ryggen av detta försvar. I vissa lägen blir det härvid nödvändigt att de mot sjön i regel verksamma batterierna utnyttjas för att understödja och samverka med de på fastlandet verksamma stridskrafterna. För att dylik samverkan skall kunna äga rum erfordras bl.a., att pjäsernas uppställningssätt medgiver sidriktning horisonten runt, att ammunition finnes, som är verksam mot markmål samt att batterierna utrustas med eldledningsorgan, med för ändamålet lämplig

utrustning, som kunna uppträda i anslutning till egna stridskrafter inom Göteborgs fo.

I ett land som Sverige kunna växlingar i det militärpolitiska läget kräva motsvarande förflyttning av försvarets tyngdpunkt. Inom kustartilleriet kan behovet av dylik tyngdpunktsförflyttning inom ett och samma kustområde eller från en kust till en annan tillgodoses — bortsett från de fasta försvarsanläggningarna, som inom vissa betydelsefulla kust- och skärgårdsområden alltid böra utgöra en stomme i försvaret — därigenom att batterierna göras rörliga. Härigenom kan också, om läget så medgiver, arméstridskrafterna erhålla direkt understöd på annan plats än vid kusten. Genom 1942 års försvarsbeslut blev också det rörliga kustartilleriet väsentligt utökat och delvis tilldelat Älvsborgs kustartilleriregemente.

Under fem och ett halvt år ha soldater ur kustartilleriet och armen i växlande antal stått under gevär i Göteborgs skärgård liksom annorstädes. Med den allt längre tjänstgöringstiden för de till beredskapstjänst inkallade följde skäliga krav på avlösning. Vid kustartilleriet var redan utgångsläget ogynnsamt i personellt avseende. Särskilt besvärade var bristen på stampersonal. Man fann också med tiden, att personalutbildningen icke kunde hålla jämna steg med de materiella nyanskaffningarna. En erfarenhet värd att lägga på minnet! Följden av detta blev naturligen, att inkallelseperioderna för kustartilleriets reservpersonal och värnpliktiga blevo både långa och ofta återkommande. Särskilt hårt drabbades härvid den kvalificerade personalen och vissa specialister. Jämsides med all annan militär verksamhet pågick emellertid i forcerat temp och i all den utsträckning den knappa befälsstillgången tillät utbildning a nya årsklasser, däri inbegripet jämväl äldre värnpliktiga, som tidigare befriats från militär tjänst, samt omskolning av personal, som tidigare tillhört såväl armen som flottan. Genom denna utbildning och även genom direkt överföring av utbildad personal från andra vapenslag kunde så småningom ett tillfredsställande avlösningssystem införas. Härtill bidrog också den omständigheten, att det militärpolitiska läget tidvis medgav avbemannning av vissa kustartilleriförband. Tjänstgöringstiderna blevo ändock längre vid kustartilleriet än vid flertalet andra vapenslag. Det vittnar gott om vårt befäl och våra meniga soldater, att allt har kunnat genomföras enligt plan. I icke ringa mån har det varit ett påtagligt stöd för den militära verksamheten, att de inkallade i så hög grad förstått lägets allvar.

Rudolf Kolmodin